

Populistička retorika u suvremenom političkom diskursu

Martinušić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:256051>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

image not found or type unknown

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Martina Martinušić

**Populistička retorika u suvremenom političkom
diskursu**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Martina Martinušić

Matični broj: 0009070881

Populistička retorika u suvremenom političkom
diskursu

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – nastavnički smjer

Mentor: doc. dr. sc. Cecilija Jurčić Katunar

Rijeka, 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova

---

izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. O populizmu općenito.....	2
2.1. Populizam kao pridjev.....	5
2.2. Kriteriji prepoznavanja populizma.....	5
2.3. Populizam i demokracija.....	6
3. Retorika.....	10
3.1. Retorika i politika.....	10
3.2. Retorika i mediji.....	12
3.3. Retorika i čovjek.....	13
4. Populistička retorika.....	15
5. Populisti našeg doba.....	18
5.1. Populistička retorika Donalda Trumpa.....	19
5.2. Populistička retorika Milana Bandića.....	25
5.3. Populistička retorika Živog Zida.....	30
5.4. Populistička retorika Miroslava Škore.....	36
6. Zaključak.....	40
Sažetak.....	42
Popis literature.....	43
Prilozi.....	46

1. Uvod

U diplomskom radu nastojat će se dati pregled teorijskih stajališta o populizmu i populističkoj retorici. Primarno ćemo se oslanjati na domaće radove Gabrijele Kišiček, Davora Stankovića, Maje Rogulj koji će se populističkom retorikom baviti iz pozicije komunikološke znanosti i retorike, potom Anđelka Milardovića, Nikoline Jožanc, Petra Popovića, Berta Šalaja, Marte Takahashi i Mare Alavanja koji će populizam u teoriji ili populističke prakse konkretnih političara razmatrati iz politološke vizure javnog i političkog djelovanja, ali i na inozemne izvore – antologijska djela poput *Rakovim korakom: vrući ratovi i medijski populizam* Umberta Eca, i suvremena poimanja populizma autora Jan-Wenera Müllera ili Pierre-Andréa Taguieffa.

U prvom poglavlju rada predstaviti će se definicija (definicije) pojma *populizam*, kratak povijesni kontekst u kojemu se pojam pojavljuje, različiti aspekti fenomena populizma kao načina političkog djelovanja koje se temeljno oslanja na retoriku.

Dalje, bavit ćemo se retorikom općenito kao tehnikom uvjerevanja. Nastojat će se obrazložiti odnos retorike spram politike, medija i pojedinca.

U sljedećem poglavlju rada bavit ćemo se specifično populističkom retorikom. Iz pozicije različitih teoretičara, komunikologa i retoričara – pokušat ćemo izdvojiti kriterije prema kojima se nečije političko i javno djelovanje može označiti kao populističko.

I konačno, na temelju teorijskih spoznaja ponudit će se analize populističkih retorika nekoliko političara, Donalda Trampa, Milana Bandića i stranke Živi Zid, odnosno Ivana Pernara i Ivana Vilibora Sinčića te Miroslava Škole. U predstavljanju njihovih retoričkih stilova rabiće se prepoznatljivi odsječci govora i javnih istupa i izjava pronađeni na portalima *Večernjeg lista* i *Jutarnjeg lista*.

2. O populizmu općenito

Pojam *populizam* u pravilu vezujemo za političko djelovanje. „*Populizam* (lat. *populus* – narod, ideologija, pokret i politika koji se pozivaju na narod) u sociologijskom i politologijskom smislu vezuje se uz društvenu dinamiku. Primjerice populistički pokreti mogu se pojaviti kao reakcija i/ili "suprotstavljanje novom nemoralu i opadanju patriotizma" (Seymour M. Lipset), kao otpor velikim europskim integracijama, globalizaciji, globalnoj kulturnoj homogenizaciji miješanja kultura, ili u formi *ksenofobijskog populizma*“ (Milardović, 2004: 13). Stoga populizam može biti i reakcija na društvenu dinamiku, odnosno reakcija na društvene raskole, krize, ali i prekide tradicije (Milardović, 2004: 13). Vezuje se za desne političke pokrete, ali sam izraz populizma prvotno se u politici vezuje i označuje lijevi pokret. Populisti suprotstavljaju poštene i marljive ljude pohlepnoj eliti koja zapravo ne radi, a u desničarskoj verziji populizma i onima koji žive na samome dnu društva, a žive od različitih oblika pomoći. Jean-Werner Müller piše „da je populizam specifična *moralistička predodžba politike*, način percipiranja političkoga svijeta koji moralno čist i potpuno ujedinjen, (...) naposljetku fikcionalan narod sučeljava se elitama koje se smatra pokvarenima ili na neki drugi način moralno inferiornima. Kritika elita je nužan, no ne i dovoljan preduvjet za bismo nekoga označili kao populista“ (Müller, 2017: 28).

Populizam, tj. pridjev populistički počinje se upotrebljavati krajem 19. stoljeća u SAD-u kao opis djelovanja i načela Narodne stranke (Milardović i Jožanc, 2013: 130). Tako pojam populizma označuje političke pokrete koji podupiru interese običnih građana usprkos interesu elite. Pojam se širi iz SAD-a u ostatak svijeta. Nadalje, pitanje koje se nameće danas jest: „Kakvo je dominantno suvremeno razumijevanje populizma? Klasično razumijevanje populizma, koje potječe još iz 1950-ih, navodi kako se populizam javlja „kad god postoji nezadovoljstvo naroda s aktualnim društvenim poretkom

nametnutim od strane vladajuće klase, pri čemu narod vjeruje kako ta vladajuća klasa ima monopol nad vlašću, vlasništvom i kulturom“ (...) populizam vide kao „ideologiju koja suprotstavlja jedinstven i moralan narod elitama i opasnim drugima koji zajedničkim snagama suvremenom narodu oduzimaju (ili pokušavaju oduzeti) njegova prava i vrijednosti“ (Milardović i Jožanc, 2013: 132). Populizam kao suvremeni moderni pojam predstavlja političare, pokrete i stranke koji se usredotočuju na narod. Populisti se na vlasti pozivaju na „izgovor“ kako su oni jedini pravi predstavnici naroda i jedini zaslužuju potporu. Može se reći da su u svim definicijama populizma uključeni narod i elita, pri čemu je narod predstavljen u pozitivnom svjetlu, a elita u negativnom. Populisti ističu kako je narod ugrožen od velikih korporacija i organizacija u politici i gospodarstvu i drugih posredničkih institucija koje se nalaze između naroda i države. Populizam je uvijek oblik *identitetske politike* jer populisti svoje političke suparnike tretiraju kao „neprijatelje naroda“ i žele ih potpuno isključiti (Müller, 2017: 10).

Idealan populistički politički sustav ideološki se približava izravnoj demokraciji u kojoj građani imaju odlučujuću riječ u donošenju najznačajnijih političkih odluka (Milardović i Jožanc, 2013: 133). Svim populističkim pokretima zajedničko je suprotstavljanje elitama. Program populističkih stranaka uvijek je suprotan programu elita i onome što one podržavaju. Šalaj navodi kako Pasquino smatra da svaki populistički pokret u sebi sadrži sjeme totalitarnog poretka (Milardović i Jožanc, 2013: 138). Populizam je prijetnja liberalnoj demokraciji, prije svega zbog nekoliko razloga – „1) inzistiranjem na suverenosti naroda populizam dovodi u pitanje podjelu vlasti; 2) ideja većinskog odlučivanja i većinske volje rabi se kao opravdanje za zaobilaženje i ignoriranje manjinskih prava; 3) populizam, inzistiranjem da su jedino populisti istinski demokrati, stvara nove političke podjele i otežava stvaranje stabilnih političkih koalicija; 4) populizam se učestalo koristi moraliziranjem pretvarajući politička pitanja u moralna, što otežava ili čak čini nemogućim postizanje konsenzusa ili

kompromisa; 5) populizam teži transformiranju predstavničke demokracije u plebiscitarnu dovodeći tako u pitanje položaj političkih institucija kao što su parlament ili političke stranke, pri čemu je posebice neprijateljski nastrojen prema neizabranim tijelima kao što su središnje banke ili različite agencije koje su nužne za kvalitetno upravljanje u suvremenim društvima“ (Milardović i Jožanc, 2013: 140).

U odnosu na globalizam, globalizaciju, multikulturalizam i otvoreno društvo populizam je konzervativan jer stoji u obrani tradicionalnih vrijednosti i identiteta. Populistički pokreti bore se za obranu nacije pa imaju konzervativna obilježja, ali i socijalna obilježja jer se bore protiv kolonijalnog položaja u gospodarstvu te tako imaju i lijeva obilježja, no mogu biti i nazadni kada postaju tzv. kočnicom u razvoju demokratskih institucija, parlamenta te su u tom smislu populistički pokreti antidemokratski (Milardović, 2004: 18). Populizam u socijalnom značenju zahtijeva obranu egzistencije tzv. malog čovjeka od djelovanja velikih financijskih, političkih, kulturnih i gospodarskih sustava (Milardović, 2004: 20). „Na dinamičkoj razini populizam i nije ništa drugo doli prosvjed donjih društvenih slojeva i malih ljudi uzrokovan društvenim rascjepima ili raskolima. On je masovni pokret donjih, nižih društvenih klasa protiv modernizacije, krupnog kapitala, drugih rasa, kolonizacijske nacije, stranaca, metropolizacije, globalizacije, itd. (...) S procesom globalizacije kao druge po redu modernizacije populizmi se u Europi i svijetu pojavljuju kao obrana nacionalnih identiteta pred mogućom relativizacijom. Populizam u globalizaciji kulture vidi mogućnost „preplavlivanja“ jedne ili više drugih kultura koje po logici populizma ugrožavaju nacionalni identitet dominantne društvene skupine u zapadnim društvima“ (Milardović, 2004: 22).

Nadalje, postavlja se pitanje kako treba tretirati populizam? „Neki autori smatraju (...) da populizam treba tretirati kao politički diskurs ili politički stil koji je svojstven različitim društvenim i političkim skupinama s obzirom na to da je jedino zajedničko obilježje različitih populističkih pokreta pozivanje na

narod. Najčešće ga koriste one skupine koje se suprotstavljaju aktualnim nositeljima vlasti ili prevladavajućoj intelektualnoj klimi u nekom društvu. Riječ je, ponajprije, o političkom jeziku i retorici koji inzistiraju na jednostavnosti i izravnosti. Prizivajući zdrav razum običnog naroda i odbacujući intelektualizam elita, populisti nude jednostavna rješenja za kompleksne političke i društvene probleme“ (Šalaj, 2012: 57).

2.1. Populizam kao pridjev

Populizam kao pridjev „populistički“ referira se na „pokret odbijanja“, „odozdo“, tj. koji se poziva na „narod“, odnosno na tradicionalne vrijednosti kao što su priroda, religija, suverenitet naroda, domovina, ali i protiv otuđenih velikih struktura države, kulture, kapitala, a zapravo predstavlja tzv. borbu „maloga“ protiv „velikoga svijeta“ (Milardović, 2004: 13-14). Kao pridjev najčešće se rabi kao izraz kojim se želi diskreditirati političke aktere s čijim stavovima i prijedlozima oni koji ih prozivaju nisu suglasni (Milardović i Jožanc, 2013: 130). Političari stoga ne žele da se njihova politika označuje pridjevom populistički jer se takova politika obično vezuje za davanje lažnih obećanja kojima se kod ljudi nastoji zadobiti potpora.

2.2. Kriteriji prepoznavanja populizma

Populizam je moguće prepoznati prema različitim kriterijima. Milardović u svojoj knjizi „Populizam i globalizacija“ navodi kriterije Wenera W. Ernsta , a to su zemljopisni, kulturni, strukturni, socijalni, institucionalni i gospodarski. Zemljopisni kriterij valjan je za spoznavanje toposa u kojima se odvija život. Populističke stranke i pokreti stvaraju se na liniji konflikta selo – grad (Milardović, 2004: 15). „Kulturni kriterij nastanka populizma relevantan je zbog razumijevanja odnosa tradicionalne i moderne ili globalne kulture,

gospodarski je važan za shvaćanje odnosa malog i velikog vlasništva te poduzetništva“ (Milardović, 2004: 15). Strukture imaju važnu ulogu. „Selo kao struktura, regija kao struktura u odnosu na društvenu cjelinu. U odnosu dio i cjelina unutar strukture kao cjeline, populizam predstavlja jedan tip višeslojno ili gospodarsko-sociopolitičkog kulturnog partikularizma“ (Milardović, 2004: 15). Socijalni kriterij bitan je za oblikovanje aktera populizma jer populizam u društveni konflikt ulazi radi obrane svojih statusa, identiteta, vrijednosti i zbog promaknuća na socijalnoj ljestvici (Milardović, 2004: 15). „Institucionalno-politički kriterij nastanka populizma važan je za definiciju populističke akcije čiji je smisao artikulacija ciljeva i interesa i utvrđivanje subjekata djelovanja, tj. populističkih stranaka i populističkih pokreta“ (Milardović, 2004: 15).

Müller izdvaja i tri obilježja populističke vladavine – „pokušaj preuzimanja državnog aparata, korupciju i „masovni klijentelizam“ (materijalne koristi ili birokratske usluge kao zalog građana koji time postaju „klijenti“ populista) kao i sustavne pokušaje suzbijanja civilnoga društva“ (Müller, 2017: 10).

2.3. Populizam i demokracija

Iako se u središtu pojmova populizam i demokracija nalazi „narod“ (*populus*, *demos*) oni se ni u kom slučaju ne mogu izjednačiti i smatrati sinonimima. „Populizam *sui generis* sadrži autoritarni i totalitarni sindrom inače razoran za demokraciju“ (Milardović, 2004: 26). U sociopolitičkom određenju populizam se temelji na uzrokovanim ili stvarnim predrasudama, emocijama i kolektivnim strahovima kada se govori o populizmu vezanom uz nacionalnu političku kampanju (Milardović, 2004: 27). Ponekad populizam može biti u izravnoj vezi s obmanjivanjem naroda. Populistički pokreti nastaju kada modernizacija uništava ravnotežu između politike, kulture i gospodarstva nekog određenog društva, a kod stanovništva bude strah, napetost i nesigurnost. Iako se populizam

razlikuje od demokracije, često se populistički duh i populističke tehnike komunikacije u razvijenim demokracijama koriste ne bi li određena stranka ili političar došli na vlast (Milardović, 2004: 79).

„Politički populizam poziva na narod (*das Volk; the people*) kao na „homogeni entitet“, i na „izravnu svezu naroda i populističkih aktera“ (Milardović, 2004: 142). Populistički ustavi konstruirani su kako bi ograničili moć nepopulista, čak i kada oni dođu na vlast, a nakon toga sukob je nezaobilazan, a ustav se tada koristi kao stranačko sredstvo za zaposjedanje političkog sustava (Müller, 2017: 74). Demokracija omogućava građanima da izaberu predstavnike čiji postupci mogu ili ne moraju biti u skladu s onime što većina tih građana očekuje, a populizam drži da se niti jedan postupak populističke vlade ne smije preispitati jer su populist izabrani od strane naroda (Müller, 2017: 85). „Demokracija pretpostavlja pogrešive, osporive prosudbe promjenjivih većina, dok populizam zamišlja homogen entitet izvan svih institucija čiji je identitet i zamisli moguće u potpunosti zastupati. Demokracija pretpostavlja, ako ništa drugo, narod pojedinaca, tako da se na kraju računaju samo postoci (na izborima), dok populizam uzima zdravo za gotovo više ili manje misterioznu „supstanciju“ i činjenicu da čak i veliki broj pojedinaca (pa i većina) može uspjeti pravilno izraziti tu supstanciju“ (Müller, 2017: 85-86). Populizam tumači jednu ispravnu moralnu odluku premda postoji neslaganje oko morala, a demokracija svaku opoziciju ocjenjuje nemoralnom. Demokracija procjenjuje da „narod“ nikad ne može nastupati na neinstitucionalan način te prihvaća to da većina u parlamentu nije jednaka „narodu“, tj. da ne može govoriti u ime naroda, a populizam pretpostavlja suprotno (Müller, 2017: 86). Populizam je konstantna sastavnica predstavničke politike. Uvijek neki sudionici govore umjesto tzv. „pravog naroda“ te tako pokušavaju postići manji utjecaj elita koje su na vlasti.

„Nije svatko tko kritizira elite populist. Osim što su antielitisti, populist su i antipluralisti. Populisti tvrde kako oni i samo oni predstavljaju narod. Svi ostali

politički natjecatelji su ustvari nelegitimni te svatko tko ne podupire populiste zapravo nije istinski dio naroda. Kada su u oporbi, populisti će nužno inzistirati da su elite nemoralne, a narod je moralni, homogeni entitet, čija volja ne može pogriješiti“ (Müller, 2017: 107). Populisti često tvrde da predstavljaju opće dobro kako ga zamišlja sam narod. Iako populisti redovito pozivaju na referendum, takvi postupci nemaju za cilj poduprijeti otvorene procese demokratskog oblikovanja volje među građanima (Müller, 2017: 108). Stoga populisti pokušavaju dobiti potvrdu onoga što su već sami odredili kao volju naroda. Populizam neće dovesti do većeg sudjelovanja u politici. „Populisti mogu gospodariti, a to će vjerojatno činiti slijedeći svoju temeljnu predanost ideji da jedino oni predstavljaju narod. Konkretno, upustit će se u kolonizaciju države, masovni klijentelizam i korupciju, kao i suzbijanje bilo čega što je nalik kritičkom civilnom društvu. Ovakvi postupci pronalaze eksplicitno moralno opravdanje u populističkom političkom imaginariju te ih se stoga otvoreno priznaje. Populisti mogu i pisati ustave – bit će to stranački pristrani ili „ekskluzivni“ ustavi, dizajnirani kako bi populiste zadržali na vlasti u ime perpetuiranja nekakve navodne izvorne i autentične volje naroda. Takvi će ustavi vjerojatno u nekom trenutku izazvati ozbiljne ustavne sukobe“ (Müller, 2017: 108). Iako su populisti velika opasnost za demokraciju, s njima se treba upuštati u političku raspravu. Voditi dijalog s populistima ne znači preuzeti populističku retoriku. Populisti zaista adresiraju različite probleme koje valja shvatiti ozbiljno, ali se pritom ne smije prihvatiti način na koji populist te probleme iznose (Müller, 2017: 109). „Populizam nije korektiv za liberalnu demokraciju u smislu „približavanja politike narodu“ ili čak obnove narodnog suvereniteta, kao što se ponekad tvrdi. No ipak može ukazivati na činjenicu da postoje dijelovi stanovništva koji su nedovoljno zastupljeni (nezastupljeni mogu biti interesi ili identitet, ili oboje). Ovo ne opravdava populističku tvrdnju da su samo njihovi pristaše istinski narod te da su populist jedini legitimni predstavnici. Populizam bi stoga trebao natjerati branitelje liberalne demokracije

da snažnije promisle o sadašnjim neuspjesima predstavništva“ (Müller, 2017: 109).

Riječ „populizam“ u suvremenom značenju postala je uobičajena oznaka koja se „primjenjuje na političke pokrete za koje se smatra da ugrožavaju ili kvare pluralističku demokraciju te, prema tome, i građanske slobode. To je značilo zaboraviti na demokratsku dimenziju koja je, više ili manje jasno, prisutna u populističkim pokretima. (...) Valja se, dakle, zapitati o novom značenju koje je zadobila riječ „populizam, koja od sada označava, vrlo nejasno, ono što bismo jednako tako mogli nazvati „ekstremnom desnicom“, „identitetskim ekstremizmom“ ili „nacionalizmom“, odnosno „neonacionalizmom“ (Taguieff, 2017: 65-66).

3. Retorika

Retorika je sveprisutna u svakodnevnom životu čovjeka i vrlo je važna u procesu razvoja društva. „Izokrat, grčki učitelj retorike iz 4. stoljeća prije Krista, jednom je prigodom govoreći o važnosti retorike rekao da ništa, nijedna institucija, nijedna civilizacijska tekovina ne bi postojala bez čovjekove sposobnosti uvjeravanja“ (Kišiček, 2014: 7). „Retorika je tehnika uvjeravanja, a ni uvjeravanje nije samo po sebi loše, iako se nekoga može uvjeriti sredstvima vrijednim prijekora da učini nešto protiv svog interesa“ (Eco, 2010: 46).

3.1. Retorika i politika

Retorika i politika povezane su još od antike. Političar ovisi o svojim govorničkim sposobnostima i bez retorike nema politike (Kišiček i Stanković, 2014: 9). Postavlja se pitanje: „Što dobar političar – govornik mora znati? Mora znati koristiti pravi argument na određeni protuargument, pravu figuru na pravome mjestu, mora znati kako govor započeti, a kako ga završiti, mora znati kako zainteresirati publiku i kako je uvjeriti. Također, mora znati kako sebe što bolje govorom predstaviti, kako pokazati stručnost, ali i osobnost, odlučnost, pa i duhovitost. A znati sve to nije nešto što je intuitivno, nego što je prirodno, slučajno. Dobar govor nije improvizacija, nego rezultat rada, učenja i vježbe“ (Kišiček, 2014: 9). Sve sposobnosti pa tako i govornička može se zlorabiti. Retorika je disciplina koja uči i kako logički povezivati i zaključivati, kako razmišljati, kako biti originalan i kreativan u osmišljavanju ideja i kao takva disciplina ona je nužna (Kišiček i Stanković, 2014: 10). „Govorničkim vještinama i sposobnošću uvjeravanja političari postižu svoje ciljeve, dobivaju izbore, argumentiraju odluke, uspostavljaju dobre unutarnje i vanjskopolitičke odnose. Način govora sastavni je dio i njihova imidža“ (Kišiček i Stanković, 2014: 10). Kada govore snažnim glasom, pravom dikcijom i odlučno, tada

ostavljaju osjećaj da su samouvjereni i odlučni. Važno je što se govori, ali i kako se govori. Izvrstan političar trebao bi znati oboje. Političarima se znaju dogoditi i logičke pogreške pa se tada služe retoričkim smicalicama. No, ponekad se njima služe kao manipulacijom kako bi bili nadmoćniji u određenoj raspravi. Tako, političari često mijenjaju teme, a ponekad promjene temu, a da se to i ne primijeti. Političari su vrlo vješti u izbjegavanju odgovora. Nerijetko i namjerno pribjegavaju pogrešnom tumačenju nečije tvrdnje. Često etiketiraju, koriste i sažaljenje, tj. izborom riječi izazivaju određene emocije ne bi li tako brže došli do željenih rezultata. Shodno tome, političari često koriste smicalice i one su glavno sredstvo njihove komunikacije.

Često se u predizborno vrijeme daju obećanja koja se ne obrazlažu. Takva obećanja trebaju biti jasna i dobro obrazložena inače su to samo „pusta“ obećanja. Političari često svoje tvrdnje ne podupiru potrebnim podacima i činjenicama. Stoga, građani sumnjaju u istinitost obećanja i tvrdnji političara. Političari se bore za svakog birača te nastoje podcijeniti svog suparnika, te to postaje svakodnevnica u medijskom prostoru. Političari stvaraju određenu sliku o sebi u javnosti, dok njihovi suparnici to nastoje potkopati razotkrivajući njihove mane.

U današnjem svijetu žene sve češće participiraju u javnom životu pa tako i u politici, iako u Republici Hrvatskoj to baš i nije slučaj. Za razliku od muškaraca, žene svoje tvrdnje češće potkrjepljuju podacima i činjenicama. „Većina političarki i svojom govornom izvedbom odaje sigurnost i samopouzdanje, primjereno se koriste gestom, mimikom, ne pokazuju znakove treme. Ni za žene, ni za muškarce ne može se reći da su uvjerljiviji u javnim nastupima jer je za stupanj uvjerljivosti presudna pripremljenost, upućenost, samopouzdanje kao individualna karakteristika i niz drugih faktora koji jednako vrijede za oba spola“ (Kišiček i Stanković, 2014: 23). No, žene češće od muškaraca koriste neverbalne znakove, tj. dodirivanje kako bi iskazale određenu podršku, ali se i češće smiju. Uz žene se često spominje i emotivnost pa se tvrdi kako one teško

mogu biti objektivne i realne te ih to koči da budu logične. No, to je netočno jer emocije često aktiviraju racionalno. „Naravno, uloga emocija u argumentaciji ne može biti proizvoljna i bez strukture pa je važno ne pomiješati puko izražavanje emocija s emotivnim argumentima“ (Kišiček i Stanković, 2014: 25).

Danas političari loše vijesti često prenose putem medija, a rijetko se izravno obraćaju onima kojima su upućene. Kako bi opravdali svoje odluke, političari često kritiziraju i „svaljuju“ krivicu na one koji su bili prije njih na vlasti. Ako i priznaju da postoji problem, oni ga ublažavaju.

3.2. Retorika i mediji

Mediji često koriste retoričke elemente kako bi manipulirali građanima te na taj način kreirali javno mišljenje. U tom smislu još uvijek najvažniju ulogu imaju televizijske vijesti i gledatelji najviše upravo njima. One su najutjecajnije u donošenju informacija i nastoje gledateljima prikazati stvarnost. Vijesti informiraju gledateljima o događajima u zemlji, ali i u svijetu. One bi trebale biti što objektivnije, prikazane na konkretan i razumljiv način, sve izneseno mora biti provjereno i potkrijepljeno izjavama stručnjaka i činjenicama. Voditeljica ili voditelj vijesti mora biti uvjerljiv i ozbiljan. „Budući da televizija predstavlja prozor u svijet, upravo vijesti kreiraju čovjekov pogled na taj svijet. Mediji imaju tu sposobnost da formiraju javno mišljenje i na taj način „stvaraju“ svijet u kojem svaki pojedinac živi. (...) Dnevnik je dosegnuo takvu razinu povjerenja gledatelja da o njemu može ovisiti kako će se ljudi navečer osjećati, hoće li biti zadovoljni, ponosno, depresivni ili čak uplašeni“ (Kišiček i Stanković, 2014: 36).

Novinari nastoje vijesti učiniti zanimljivijima i vjerodostojnijima. Tako u vijesti uvode određene osobe poput stručnjaka za određena područja. Pritom se fokusiraju na dobivene izjave te one postaju više od izjava, same postaju vijest. Svaka osoba koja daje izjavu mora biti svjesna da ona postaje dostupna svima.

Takva osoba mora biti dobro pripremljena. Većinom se u medijima čuje samo dio te izjave. Pritom se mora paziti kako izjava ne bi dobila neki drugi smisao jer izvučena iz konteksta može biti pogrešno shvaćena. Izjave trebaju biti kratke i jasne, jednostavne i nedvosmislene, kako bi bile dostupne širokom gledateljstvu, no često to nisu.

3.3. Retorika i čovjek

„Čovjek je društveno biće ili *zoon politikon*, (...) biće zajednice i zajedništva. A da bi toj zajednici pridonosio i u njoj funkcionirao, sposobnost govora i komunikacije s drugima iznimno je važna“ (Kišiček i Stanković, 2014: 117). Svaki čovjek će u svom životu naići na situaciju u kojoj će se morati javno izraziti. Čovjek može postati dobar govornik, samo ako se potruži. U današnje vrijeme skoro sva zanimanja zahtijevaju govornu komunikaciju. Važno je i kako se govori. „O važnosti glasa, izgovora, intonacije, tempa i intenziteta govora rijetko se vodi računa, iako se u retoričkom obrazovanju od davnina tome posvećivalo mnogo pozornosti“ (Kišiček i Stanković, 2014: 119). Glas nas predstavlja i određuje kao osobu čim progovorimo. Radi se o stereotipima koji nas mogu navesti na krivu procjenu. No, glas možemo uvježbavati. Na primjer možemo izgovor učiniti razgovijetnim, a govor spretnijim i tečnijim. Stoga i određeni političari rade na poboljšanju svojega izgovora i glasa. „Dobro govorno ponašanje u društvu ili govorni bonton slika je svakog čovjeka, njegova podrijetla, kulture, odgoja, a najvažnije njegova odnosa prema drugim ljudima. Ponašati se u skladu s bontonom, temelj je civiliziranoga ponašanja“ (Kišiček i Stanković, 2014: 123). Bonton se uči od najranijeg djetinjstva. Roditelji uče svoju djecu što je dobro, a što nije. Pristojnost i kultura u govoru su nužne sastavnice svake komunikacije. Pravila bontona ovise o situaciji i publici. Sastavni dio bontona je i neverbalna komunikacija. I za govornike i za slušače vrijede jednaka pravila bontona. Humor je važan u komunikaciji, no on mora

biti u granicama i mora biti funkcionalan. Političari često koriste humor u svojim govorima.

U privatnom govoru čovjek može govoriti kako želi, no u javnom govoru mora govoriti bolje nego u privatnom. U javnom govoru čovjek mora paziti „da važe riječi, da pazi na stil i eleganciju, da pomno bira figure kako ne bi zvučao klišeizirano. U javnome govoru do izražaja dolazi retorički stil i po njemu se govornici međusobno razlikuju. Retorički stil je specifičan način izbora riječi i konstrukcija rečenica te je odraz osobnosti govornika“ (Kišiček i Stanković, 2014: 131). Jezik je sredstvo ujedinjavanja, ali i podjela među govornicima istoga jezika. Tako, izbor riječi može dovesti do zbližavanja ali i do različitih nejasnoća i neslaganja između govornika i publike. Izborom riječi govornici stvaraju dojam o sebi. Kvaliteta samog izgovora je važna u javnim govorima kako bi se govornici i slušači mogli međusobno razumjeti.

4. Populistička retorika

Termin populistička retorika često se rabi iako njegovo značenje nije u potpunosti jasno, a nerijetko se i potpuno pogrešno upotrebljava. Taguieff naglašava kako je u Europi od kraja 19. stoljeća populizam kao retorika osnovno sredstvo pronašao u nacionalizmu s etničkom ili etničko-rasnom osnovom, a koja je usmjerena na opsesivni antisemitizam (Taguieff, 2017: 81). Dvije važne teme takva diskursa su: „(...) s jedne strane, ksenofobno prokazivanje „stranaca“ koji osvajaju i unakazuju zemlju, koloniziraju domorodačku populaciju ili je smjenjuju te, s druge strane, prokazivanje „prevaranata“ na vrhu, u čijim je rukama moć (politička ili ekonomska) i koje se poistovjećuje s eksploatatorima „naroda“ (Taguieff, 2017: 82).

Taguieff definira populizam kao politički stil ili „retorički stil“ čije je načelo poziv narodu, odnosno izravan poziv narodu na osnovi idealiziranja naroda, a potonje je mitološka komponenta svakog populizma koja se očituje isticanjem kulta naroda, čija je osnovna dogma ona o nepogrešivosti naroda („narod je uvijek u pravu“) (Taguieff, 2017: 70). Cilj retorike uvjeriti je publiku u svakom javnom govoru. Populisti nastoje uvjeriti narod da su moralno superiorni nad onima koji vladaju te tako nastoje opravdati pobune protiv vladajućih elita. Kišiček opisuje populističku retoriku kao onu koja koristi stereotipe, predrasude i „popularna“ i „uvriježena“ mišljenja kako bi se identificirala s publikom te se izabire taktika koja zamjenjuje nedostatak argumenata, koja djeluje na osjećaje publike, dovodi ih u raspoloženje u kojem svaka tvrdnja postaje lakše prihvaćena (Kišiček, 2019: 99). Takva retorika često potiče izazivanje straha, ali i mržnje i ljutnje. Populistički vođe mogu se pronaći i na lijevici i na desnici.

„Populizmu u političkom prostoru upravo je svojstveno to da neutralizira, ili da izgleda kao da to čini, razlikovanje desno/lijevo: „ni desno ni lijevo“ više oprimjeruje „antistranačku“ i „transpolitičku“ dimenziju novih populističkih

pokreta nego „antipolitičku“ – oni su, prema tome, smješteni na dva ruba, često sjedinjujući „sustav“ i poziciju „izvan sustava“ (Taguieff, 2017: 72).

Populistička retorika jača se i širi svuda u svijetu, u europskim zemljama sve više jačaju stranke desnice, a njihova se retorika temelji na populizmu (Kišiček, 2018: 102). U tom smislu Kišiček izdvaja Nizozemsku, Njemačku i Francusku koje su se susrele s jačanjem populističkog diskursa utemeljenome na isticanju podjela „mi“ i „oni“, što se dalje nastavlja na isticanju opasnosti od „njih“. Neki teoretičari smatraju kako je populizam prijetnja demokraciji, dok ga drugi vide samo kao slabu točku demokracije shvaćajući pritom da je populizam uvijek bio sastavni dio političkog diskursa u predizbornim kampanjama (Kišiček, 2018: 103).

Populistički vođe, u svome obraćanju narodu, nastoje narodu prikazati njegove stvarne neprijatelje. Jer biti populist „(...) znači prije svega biti protiv. Stav pobune ili otpora ne izražava se nužno, na političkom planu, revolucionarnim ponašanjem, čak ni reformističkim očekivanjima. Populističko osporavanje može održavati sebe samo, a da ne proizvede ništa drugo osim novih javnih ličnosti koje se znaju nametnuti vehementnošću ili žestinom, remeteći igru pravilnih izmjena desnica i ljevice, konzervativizma i progresivizma, liberalizma i socijaldemokracije“ (Taguieff, 2017: 73).

Kako bismo se mogli boriti protiv populizma, valja ga znati prepoznati, biti educiran i kritičan. Populisti se nastoje identificirati s publikom. Oni se s publikom izjednačavaju ili na lingvističkoj razini (pa govore kolokvijalno, dijalektno, u žargonu) ili na retoričkoj razini (pobuđuju ljutnju zbog nepravde, bogatstva jednih, a siromaštva drugih), ali se ne identificiraju na onaj dubinski, sadržajni način koji podrazumijeva razumijevanje i prihvaćanje njihovih vrijednosti, vjerovanja (Kišiček, 2018: 103-104). Populist nije samo političar, već je političar, ali ujedno i jedan od onih koji dolaze iz naroda. Takva retorika povećava sukob između populista i političkih elita. Jedan od najvažnijih elemenata populističke retorike vođa je koji govori u ime naroda.

Kišiček navodi temeljna obilježja populizma:

„1. ideologija koja se suprotstavlja političkim elitama (narod i inačice te riječi postaju ključne u populističkom diskursu)

2. govornik izjednačava sebe s narodom, predstavlja se kao „običan čovjek“ motiviran dobrobiti svih građana

3. naglašavanje razlika između korumpirane, loše vlasti i političkog establišmenta s jedne strane i poštenog, napaćenog i ugroženog naroda s druge strane

4. korištenje jednostavnog, ponekad i kolokvijalnog rječnika (žargona) čime se pojednostavljaju problemi

5. djelovanje na emocije (vrlo često niske strasti) povezane sa svjetonazorom, religijom, nacionalizmom

6. karizmatični vođa koji se predstavlja kao „spasitelj naroda“ (Kišiček, 2018: 104).

Populizam se može definirati kao politički stil koji obilježava politički lider s karizmom, kao poziv narodu koji podrazumijeva kult naroda, tzv. mistiku naroda, na temelju koje su formulirani osporavanja, prosvjedi i zahtjevi u obliku optuživanja postojećih elita (Taguieff, 2017: 84). U populističkoj retorici česti su različiti oblici teorija zavjere i medija koji „rade“ protiv njih. Retorički stil populista je jedinstven.

„Budući da se predstavljaju kao oni koji govore što tiha većina misli, kao oni koji će „hrabro“ i „odlučno govoriti javno ono što im je na pameti, to vrlo često može izgledati kao manjak „kućnog odgoja“ (...) pa će u sučeljavanjima ili intervjuima koristiti neprimjeren rječnik, upadati u riječ i pokazivati nisku razinu govorničke kulture i općeg bontona“ (Kišiček, 2018: 106).

5. Populisti našeg doba

Vrijeme u kojem živimo sve je više obilježeno populizmom i populističkom retorikom u političkom prostoru. Populizam se pojavljuje najviše radi osjećaja straha kod ljudi koji smatraju da je zajednica u kojoj žive, ali i kultura kojoj pripadaju u opasnosti. Taj osjećaj straha razvio se najviše zbog migranata koji dolaze iz muslimanskih zemalja, odnosno zbog straha od terorizma, ali i zbog straha da će im migranti uzeti posao, a onda i utjecati na (neželjene) promjene načina života i kulturnih obilježja. Osim toga, narod sve manje želi privilegirane i korumpirane elite na vlasti, već želi poštenog predstavnika. Javlja se i strah od LGBT zajednice koja dobiva sve veća prava, a tradicionalne vrijednosti polako nestaju. Strah od „drugačijeg i nepoznatog“ uvijek je plodno tlo za razvoj populizma. U takvom ozračju dolazi i pandemija virusa korone koja izaziva veliku globalnu krizu i promjene načina života, restrikcije u kretanju, putovanju, zabranu međusobnog druženja, korištenje maski, rad od kuće i slično. Upravo u ime navodne slobode i ljudskih prava pojavljuju se brojni populistički politički lideri – koji podilaženjem takozvanom antivaxerskom pokretu, nastoje zadobiti njihovo povjerenje i podršku, ne hajući pritom za znanstvene spoznaje i tisuće umrlih sugrađana.

Još je Aristotel razlikovao tri vrste uvjeravanja, *patos*, *logos* i *etos*. Govornik koristi *patos* kada želi uvjeriti i djelovati na raspoloženje publike, na njihove osjećaje i tako želi stvoriti određeno ozračje kod publike. *Logos* znači da govornik uvjerava riječima, argumentima, sadržajem govora i djelovanjem na razum svoje publike (Kišiček, 2018: 31). *Etos* ili karakter govornika se izdvaja u političkom govoru, a to znači da govornik mora, na sugovornika ili publiku, ostaviti osjećaj samouvjerenosti, provjerene i moćne osobe. *Patos* prevladava u svečanim govorima, *logos* u sudskim, a *etos* u političkim govorima (Kišiček, 2018: 31). Političari najčešće grade *etos* tijekom svojih govora. Najbolja

strategija je kombiniranje *logosa* i *etosa* u političkom diskursu jer je tada govornik, odnosno političar vrlo uvjerljiv.

5.1. Populistička retorika Donalda Trampa

Donald Trump je bivši predsjednik SAD-a. Na predsjedničkim izborima pobijedio je 2016. godine, tada je uspio uvjeriti i motivirati ljude da mu daju svoj glas, a osvojio ih je prvenstveno svojim jednostavnim jezikom. Tijekom 2016. godine u predsjedničkoj kampanji, Trump se uspoređivao s Hillary Clinton te je ukazivao na razlike među njima i stalno ih ponavljao, primjerice kako je Clinton predstavica korumpirane i nesposobne elite, a on pak predstavnik zaboravljene radničke klase koji želi Ameriku učiniti ponovno velikom¹, on želi zaustaviti ilegalno useljavanje, a Clinton upravo obrnuto, Clinton je sklopila loše trgovinske sporazume, a Trump želi vratiti proizvodnju u vlastitu zemlju te se želi povući iz ratova u inozemstvu, a Clinton podržava svaki mogući rat (Takahashi i Alavanja, 2020: 63). Iako je optužio Clinton da potiče nove ratove, Trump također potiče nove sukobe jer je 2017. godine priznao Jeruzalem kao glavni grad Izraela, a time je mogao potkopati izraelsko-palestinski mirovni proces.

U prvoj predsjedničkoj debati 2020. godine u SAD-u suočili su se republikanski kandidat za predsjednika Donald Trump i demokratski kandidat za predsjednika Joe Biden². Prva tema debate o kojoj se raspravljalo bila je pitanje vrhovnog suda. Trump je konstantno neprekidno upadao u Bidenove replike te ga je nastojao optužiti, ali i optužiti demokrate, kako nisu htjeli da zabrani ulazak ljudima koji dolaze iz Kine u SAD-u radi pandemije koronavirusa i njezina širenja. Druga tema debate bila je pandemija koronavirusa. Trump se

---

¹ Slogan Donalda Trampa je glasio: *Učinimo Ameriku ponovno velikom.*

² <https://www.youtube.com/watch?v=V3YF2vHxV5U>

otvoreno hvalio kako je većina ljudi rekla da je odradio „fenomenalan posao“. Treća tema debate je mnogoljudnost Trumpovih predizbornih skupova u usporedbi s Bidenovim. Trump tvrdi da je to zato što ga ljudi žele čuti, a Biden mu zamjera velike skupove u vrijeme restrikcija zbog pandemije koronavirusa. Radi pandemije koronavirusa Trump je „zatvorio“ ekonomiju, a sada ju ponovno otvara te nezaposlenost pada, a posao raste. Nadalje, stalno ponavlja kako ljudi znaju sve što trebaju znati o koronavirusu i samo žele normalan život. Govoreći o rasizmu, Trump predbacuje Bidenu kako je Afroamerikance nazvao „super grabežljivcima“ i „lošijima“. Tijekom cijele debate Trump i Biden su si međusobno upadali u riječ, ali Trump je puno više prekidao Bidena i voditelja, nego Biden Trumpa. Ispod videa komentare su ostavili različiti ljudi koji se kriju iza raznih nadimaka te ovdje navodim samo neke njihove komentare. Komentari svjedoče o retorici koju koristi Trump. Čitajući komentare dobiva se dojam da mu ljudi toleriraju pogreške, ponašanje i mane te ističu njegove prednosti, odnosno sve što je učinio jer je to i obećao. Mnogi komentari podržavaju Trumpa, a neki od njih su (ovdje komentare prenosim u cijelosti sa svim pogreškama):

Trump je primitavn ali ovo nije izbor z ljepotu. Cinjenica je da se dugo nije toliko malo ratovalo odkada je vladavina njegova. Cinjenca jd da u zadnjih 50 godina nije bila manja ne zaposlenost(govorim o djelu mandata prije novonastale situacije sa covidom19) činjenica je da je napravio preko 6 milijuna novih radnih mjesta, spustio poreze odkrio lanac pedofilije i tako dalje; nije cudno da ga se napada od dana kada je izabran i da se koriste svi moguci alati kako bi g se ocrnilo. Kao sto se sada pisu pjesme o obami kao o dobrom predsjedniku a covjek je veci ratni zlonicac od svih koje je USA pobila dovodeci demokraciju. A bidenu ako gledate malo vise intervjuja svhati cete koliko je covjek dementan i da se ocio radi o nekoj bolesti čije su posljedice vidljive u govoru i pokretima; ovaj Biden ništa ne

*zna reći osim napadat Trumpa na osobnoj razini; tramp bu ga pregazil ko plitak potok, onda slijedi građanski eksplozija.*³

Neki ipak shvaćaju da je Bidenova retorika drugačija od Trumpove te svoje nezadovoljstvo Trumpom iskazuju kroz komentare i podržavaju Bidena, iako ni s njim nisu previše oduševljeni. Iako su u manjini, neki svojim komentarima podržavaju Bidena:

*Biden je za trampa svemirski brod; Kako bih volio da ovog divljaka nepristojnog i neodgojenog ne moram slusati vise. Biden je ok, nije super, ali Trump je moralna nakaza.*⁴

Trump se tijekom cijele debate poziva na ljude, odnosno na narod, nastoji poniziti i omalovažava svog protivnika Bidena, tako što mu govori kako u 47 godina nije ništa napravio, spominje njegovog sina koji je imao problema s drogom te čudan način na koji se obogatio. Trump je prozvao sadašnjeg predsjednika Bidena kako je on kriv za veliki priljev migranata:

*Demontirao je obranu američke granice i potaknuo priljev ilegalnih migranata koji ova zemlja još nije vidjela! (...) Migranti donose drogu. Oni donose kriminal. Oni su silovatelji.*⁵

Iz prošlih događaja koji su nam bliski poput pada Kabula u Afganistanu, oglasio se i Trump povodom komentara jedne majke kojoj je poginuo sin:

*Da sam ja predsjednik, vaš prekrasan sin Kareem bio bi sada s vama, kao što bi bili sinovi i kćeri drugih. Civili su prvi trebali napustiti Kabul, kao i oprema vrijedna 85 milijuna dolara, a nakon toga su trebali otići vojnici, kada je sve bilo čisto. Volim vas i volim vašeg sina Kareema.*⁶

Ovom porukom je Trump želio naglasiti kako bi sve bilo drukčije da je ostao predsjednikom i da je za sve kriv Biden. On uvjerava u svoju iskrenost i utječe

---

³ <https://www.youtube.com/watch?v=V3YF2vHxV5U>

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=V3YF2vHxV5U>

⁵ <https://www.vecernji.hr/vijesti/trump-se-u-vrh-politike-zeli-vratiti-preko-meksickog-zida-1504579>

⁶ <https://www.vecernji.hr/vijesti/majka-poginulog-marinca-napala-bidena-na-drustvenim-mrezama-da-je-trump-predsjednik-moj-sin-bi-bio-ziv-1521610>

na emocije te majke, ali i drugih ljudi. Trump uvjerava kako je on bio najbolji izbor za predsjednika i kako bi sve tada bilo drugačije.

Trumpovo vrijeđanje političkih protivnika prelazi svaku granicu, odnosno ide u krajnosti. Ne birajući sredstva i riječi, nastoji diskreditirati svog protivnika na sve moguće načine. „Tako vrijeđanja političkih protivnika idu do te mjere da se implicira kako netko ima mali penis (*Marco Rubio ima male ruke. A znate što kažu za ljude s malim rukama...I nastavlja, kome biste radije dali glas: malom ili velikom?*). Vrijeđa i diskreditira protukandidate na temelju vanjskog izgleda (Carly Fiorina bila je jedna od kandidatkinja stranke pa je rekao: *Pogledajte to lice? Biste li dali glas nekom tko tako izgleda? Je li to lice budućeg predsjednika SAD-a?*)“ (Kišiček, 2018: 101). Donald Trump često koristi i neverbalnu komunikaciju pa tako u sučeljavanjima često prevrće očima, ruga se i ismijava suparnike.

Trump često Sjevernoj Koreji prijeti oštrom retorikom:

Naši su saveznici sigurni, i reći ću vam ovo: Sjeverna Koreja bolje neka razmisli što radi ili će ju snaći nevolja kao malo koju zemlju u svijetu. (...) Ako Sjeverna Koreja čak i pomisli na napad na bilo koga koga volimo ili predstavljamo, ili na naše saveznike, ili na nas, trebala bi biti vrlo, vrlo nervozna. Reći ću vam zašto. I trebali bi biti nervozni. Jer će im se dogoditi stvari za koje nikad nisu mislili da su moguće.⁷

Može se primijetiti da je Trumpova retorika postala oštrija otkad je postao predsjednik. Trump se uvijek obraća onima zaboravljenima, radnicima te njegovi govori privlače pozornost radničke klase. Mnoštvo ljudi je nazočilo Trumpovim skupovima jer su vjerovali u ono što govori, a to znači da je Trump bio uvjerljiv govornik. On svojom retorikom privlači ljude, ali ih istodobno i zavarava što je odlika populista.

Trump je prijetio da će razvrgnuti NATO, zato što to više nije međunarodni savez kolektivne sigurnosti, već je postao organizacija liberalnih elita (Popović,

---

⁷ <https://www.vecernji.hr/vijesti/donald-trump-sjeverna-koreja-sad-kim-jong-un-1187867>

2018: 56). On pokazuje razliku između „mi“ i „njih“, odnosno elita. Poznato je da Trump ne govori uvijek istinu jer je i on sam pripadnik elite, a i ne plaća porez u svojoj zemlji. On je u svojim govorima iznio razne kulturne probleme, ali i pitanje rasizma kroz ilegalno useljavanje. Govorio je o izgradnji zida na granici s Meksikom, označio je sve Meksikance kao lopove i silovatelje, otvoreno se zalagao za zabranu letova iz muslimanskih zemalja te javno ponavljao kako bi mučenje ponovno trebalo uvesti kao metodu ispitivanja zatvorenika, te je čak i prijetio blokiranjem vlade ako ne bi pribavila novac za izgradnju zidu na granici s Meksikom (Takahashi i Alavanja, 2020: 64). Izgradnja zida uz granicu s Meksikom i protjerivanje ilegalnih migranata postalo je tada Trumpovim glavnim konjem za utrku u predizbornoj kampanji. U svemu tome možemo iščitati tipičnu populističku retoriku baziranu na „opasnim“ drugima.

Retorika Donalda Trumpa retorika je „vrijeđanja i diskreditiranja oponenta, retorika širenja straha od muslimana koji „vjeruju jedino u džihad“ i „opravdavaju nasilne napade na Amerikance koje mrže“, retorika uzdizanja Amerike, američkih vrijednosti, retorika samohvale i prikazivanja sebe kao spasitelja koji ponovno može Ameriku učiniti velikom“ (Kišiček, 2018: 100). Govoreći o migrantima, Trump želi u narodu izazvati strah jer će navodno baš migranti uzeti posao Amerikancima, ali i probuditi ljutnju i mržnju. U tome je i uspio te je 2016. izabran godine za predsjednika.

Njegova pobjeda 2016. godine velikim je dijelom rezultat komunikacije na društvenim mrežama gdje se svakodnevno obraćao javnosti te je od Twittera napravio glavni kanal za političku komunikaciju (Takahashi i Alavanja, 2020: 63). U svojoj se izravnoj komunikaciji na društvenim mrežama Trump ističe svojom osobnošću, ali i često vulgarnim načinom izražavanja. Trumpovi govori privlače veliku pozornost širokih masa.

Trump je vladavina nedvojbeno obilježena autoritarnošću. „Elementi autoritarnosti vidljivi su iz Trumpovog menadžerskog stila vladanja državom

kao kompanijom; riječ je o administraciji koja je podijelila najviše otkaza u povijesti i koja koristi sva sredstva kako bi podčinila ili nadigrala zakonodavnu vlast (npr. proglašenje izvanrednog stanja u veljači 2019. kao izgovor za ispunjenje predizbornog obećanja izgradnje zida s Meksikom)“ (Popović, 2018: 56).

Trump je optuživao i medije za lažne vijesti u svojim tvitovima:

*Šepavi mediji čine sve što je u njihovoj moći da potaknu mržnju i anarhiju. Sve dok svi razumiju, da su to lažne vijesti i uistinu loši ljudi s bolesnim agendama, lako možemo i kroz njih raditi dok ne postanemo veliki!*⁸

Trump želi uvjeriti svoje pristaše, ali i one koji to nisu, ali bi mogli biti, kako mediji šire mržnju i objavljuju lažne vijesti o njemu samo kako on ne bi pobijedio na izborima. On je pokušavao uvjeriti narod u to da su mu ukradeni izbori:

*Vjerujemo da su ti ljudi lopovi. Mašinerija u velikim gradovima je korumpirana. Ovo su bili ukradeni izbori. Najbolji anketari u Britaniji pišu jutros da su ovo očito ukradeni izbori, da je nemoguće zamisliti da je Biden nadmašio Obamu u nekim od tih država.*⁹

Za gubitak izbora ponovno optužuje medije i iznosi kako su mu ukradeni izbori te kako su to očito prepoznati i u Velikoj Britaniji jer iznose njegove tvrdnje da je pokraden. Nakon što je izgubio izbore, Trump je osudio opsadu Kaptola:

Nasilje je suprotno svemu u što vjerujem i za što se zalaže naš pokret. (...) Nijedan moj istinski pristaša nikad ne bi podržao političko nasilje. Nijedan moj istinski pristaša ne bi mogao nepoštivati provedbu zakona ili našu veliku američku zastavu. Nijedan moj istinski pristaša

---

⁸ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kako-je-trump-uz-pomoc-twittera-stekao-milijune-pristas-a-i-doveo-ameriku-na-rub-puca-15043370>

⁹ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kako-je-trump-uz-pomoc-twittera-stekao-milijune-pristas-a-i-doveo-ameriku-na-rub-puca-15043370>

*nikada nije mogao prijetiti ili uznemiravati svoje kolege Amerikance. Ako učinite bilo koju od ovih stvari, ne podržavate naš pokret, već ga napadate. I napadate našu zemlju. Ne možemo to tolerirati.*¹⁰

Tom osudom, Trump ipak želi uvjeriti narod kako je on moralan i kako osuđuje nasilje te kako nasilje ne može tolerirati.

Postoji mogućnost da Trump ponovno sudjeluje u predsjedničkoj kampanji:

*Vratit ćemo Zastupnički dom, vratit ćemo Senat i preuzet ćemo natrag Ameriku, i to ćemo učiniti uskoro.*¹¹

*Opstanak Amerike ovisi o našoj sposobnosti da izaberemo republikance na svim razinama, počevši od predizbora sljedeće godine.*¹²

Trump želi poručiti svojim pristašama kako će se vratiti na vlast te kako će tada nastojati ispuniti svoja obećanja koja je dao narodu.

Bivšem predsjedniku Donaldu Trumpu zabranjen je pristup Twitteru, Facebooku i YouTubeu te ih je zato tužio i nazvao ih „prekrasnim razvojem za slobodu govora“¹³. Time je aludirao na to kako mu je uskraćena sloboda govora, a to je jedno od osnovnih ljudskih prava.

5.2. Populistička retorika Milana Bandića

Bivši gradonačelnik Zagreba uvijek se predstavljao kao „čovjek iz naroda“, to je etos koji je Milan Bandić brižljivo i ustrajno godinama gradio, svojim političkim djelovanjem, no primarno svojom retorikom. Rogulj i Kišiček izdvajaju da je njegov retorički *etos* glavni razlog zbog kojeg se u medijima

---

¹⁰ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/trump-se-probio-na-twitter-iz-ovalnog-se-ureda-mozda-i-zadnji-put-obratio-naciji-dragi-amerikanci-15042620>

¹¹ <https://www.vecernji.hr/vijesti/trump-na-prvom-velikom-skupu-nakon-izlaska-iz-bijele-kuce-preuzet-cemo-natrag-ameriku-i-to-uskoro-1503643>

¹² <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/trump-prvi-put-u-javnosti-nakon-duljeg-izbivanja-rigao-vatru-na-dr-faucija-zalio-se-na-izbornu-kradu-15078701>

¹³ <https://www.vecernji.hr/vijesti/donald-trump-tuzio-twitter-facebook-i-google-trazi-odstetu-jer-je-zrtva-cenzure-1506390>

Bandić najčešće od svih analiziranih političara označava kao populist. Pa tako kada govori o kandidaturi za gradonačelnika, argument koji najčešće ponavlja je „ako sam izabran šest puta, očito nešto radim dobro“, a i kada govori o parlamentarnim izborima glavni argument mu je uspješnost upravljanja Zagrebom i njegova osnovna politička tvrdnja je „ako postanem premijer, Hrvatskoj će biti jednako dobro kao i Zagrebu“, a njegovo viđenje željene funkcije najjasnije je iz fraze „gradonačelnik Hrvatske“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 30). Kada nabroja uspjehe koje je postigao u Zagrebu, oni su u funkciji izgradnje *etosa*. Često u svojoj retorici odgovara protupitanjima koja nisu povezana s temom: „koliko ste Vi imali iz povijesti“ ili su agresivna „je li Vama draži Tito ili Hrvatska“ ili su humorističnog karaktera „tko je od nas dvojice ljepši?“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 30). Bandić koristi ustaljene fraze, a protupitanjima koja nemaju veze s temom nastoji se izvući iz neugodnih situacija. On u svojoj retorici koristi humor ili agresiju kako bi izbjegao teme koje su za njega neugodne.

Milan Bandić koristi i *patos* u isticanju svog *etosa*:

„(...) kada govori o siromašnim obiteljima, pomoći za izbjeglice, sigurnosti, zajedništvu koje „krili ostalo kao galeb na Bundeku ili Jarunu“ i kada moli sve „od dragog Boga da nas ne dijele jer nismo neprijatelji“. Za vrijeme pobjedničkog govora najviše emocija kod govornika i publike izazvalo je njegovo isticanje dolaska Kate Zadro: „vrijedi zaplakati i vrijedi raditi za to, kada Kata Zadro dođe ona nikome nije dužna, ona je došla kao majka poginulog Roberta u Kupresu, 50 kilometara od moje kuće“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 30).

On je u svojim govorima iznosio ideje o zajedništvu, o pomoći potrebitima te je uvijek nastojao izazvati suosjećanje kod publike kao što je u slučaju Kate Zadro. Bandić uvjerava svojim govorom publiku i dobiva njihove povjerenje, ali i ovdje skreće pažnju na sebe jer govori kako se ona nalazi blizu njegove kuće.

Rogulj i Kišiček postuliraju pet temeljnih postavki na kojima Milan Bandić izgrađuje svoj *etos*:

- „1. Milan Bandić nije savršen, ali je najbolji (ako ne i jedini).
2. Milan Bandić je neumorni radnik gotovo nadljudskih sposobnosti.
3. Milan Bandić je zagrebački gradonačelnik („Zagreb, to sam ja“).
4. Milan Bandić upućen je u to kako stvari u politici zapravo funkcioniraju.
5. Milan Bandić uistinu razumije dobri, veseli, prostodušni narod jer je i sam takav“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 31).

Svih pet točaka Bandić je pomno razradio u svojoj vladavini Zagrebom. Isticao je svoje mane, poput problema s glasnicama, radio je više od toga koliko jedan normalan čovjek može izdržati. On je najdugovječniji gradonačelnik Zagreba te zna kako se svi problemi rješavaju, a narod mu vjeruje jer je sebe uvijek predstavljao kao onoga koji razumije sve probleme naroda i koji je uvijek tu da ih sasluša.

Milan Bandić je uvijek glasove dobivao: „(...) na temelju vlastitoga *etosa* („ja sam taj koji sve može“ obrazac) i *patosa* (brinem o socijalno ugroženima, starima i nemoćnima). Na pitanje kako će se kao primjer postaviti prema umirovljenicima i njihovim mirovinama (u Hrvatskoj), on odgovara da se u gradu Zagrebu umirovljenici u tramvajima voze besplatno! Na pitanje hoće li povećati plaće građanima, hoće li biti bolji standard, odgovara da Zagrepčani žive najbolje u Hrvatskoj (i to, naravno, zahvaljujući njemu!)“ (Kišiček, 2018: 111).

Njegov *etos* vidljiv je u svemu što radi i govori ili piše. U gore navedenom citatu vidi se kako Milan Bandić ne razmišlja o tome kako nema cijela Hrvatska tramvaje, ali i ovdje vješto izbjegava odgovor na pitanje. Za pitanje o boljem standardu građana, on ponovno izbjegava odgovor na pitanje i govori kako Zagrepčani žive najbolje u Hrvatskoj. No, žive li zapravo? Ne žive svi Zagrepčani jer ima i onih koji su socijalno ugroženi, ali i beskućnika.

Kišiček navodi kako je najdugovječniji populist u hrvatskoj retorici Milan Bandić. On pokazuje kako je takva retorika recept za uspjeh. Milan Bandić tijekom godina izgradio je prepoznatljivu populističku retoriku. On postaje taj

koji govori sve što građani žele čuti, onaj koji detektira probleme s kojima se susreću i sebe predstavlja kao spasitelja koji jedini može pomoći „malom čovjeku“ (Kišiček, 2018: 110). Može se primijetiti kako je u svim izjavama, planovima i programima naglasak na njemu samome, Milanu Bandiću. Milan Bandić je taj koji radi 16 sati na dan, 365 dana u godini te koji je uvijek na usluzi građanima (Kišiček, 2018: 110). On je svoj imidž sam izgradio. Često samog sebe hvali što je ponekad na rubu krajnosti. On je većinom ponavljao iste izjave s malim razlikama o tome koliko „dela“ te je tako uvjerio građane Zagreba kako je on izvrstan izbor za gradonačelnika. Bandić je opisivao i svoj radni dan te se mogao steći dojam kako samo on radi:

Moj radni dan izgleda ovako: ustajem u šest sati ujutro, u 6.15 sati izvodim psa Rudija na kratku šetnju, u 6.45 sam pod hladnim tušem, u sedam slušam vijesti i nakon toga odlazim na posao. Od 7.30 do podneva u svom uredu primam naručene stranke. Deset do petnaest, u prosjeku, i još toliko onih koji se uguraju nenajavljeni. Poslije toga na redu su sastanci, najčešće izvan ureda. U 16 sati opet se vraćam u gradsku upravu, a poslije toga odlazim na društveno-političke događaje, koji u pravilu završavaju oko 22 sata kad odlazim doma. Po mojoj računici, 365 dana delam bez prestanka.¹⁴

Bandić je u svojoj retorici koristio kolokvijalan rječnik, dijalektne riječi, razgovorni stil kako bi se „približio“ narodu. Tako on „dela ko konj“, govori o „frtalj viška ljudi u Zagrebu, kojem su tramvaji „ko kuja bez repa“ (Kišiček, 2018: 111). On svojim izabranim rječnikom pokazuje kako je on dio Zagreba i nastoji govoriti kao rođeni Zagrepčanin te im se tako nastoji približiti. Bandić je vješt retoričar te se ironijom i humorom nastoji dodvoriti narodu, a sve to je u izgradnji njegova *etosa*.

---

¹⁴ <https://www.vecernji.hr/vijesti/govorili-su-nema-neprijatelja-kojeg-bandic-ne-moze-pretvoriti-u-prijatelja-1472666>

Bandić je uz samohvalu do izvrsnosti doveo i izbjegavanje odgovora na neugodna pitanja. On koristeći kolokvijalni rječnik i humor vješto izbjegava neugodna pitanja novinara. Jednom je govorio i o kvartu u Zagrebu gdje samohvale nije nedostajalo:

Sve zagrebačke četvrti jednako su mi drage, ali jedna mi je uvijek posebno pri srcu – moja Peščenica. Ponosan sam na ono što smo u proteklih 21 godinu napravili na Peščenici: nova zgrada Zavoda za hitnu medicinu Grada Zagreba, nova Radnička cesta, Domovinski most, Branimirova koju ćemo uskoro spojiti sa Sesvetama. Samo u ovom dijelu grada izgrađeno je 5 dječjih vrtića i 4 škole. Jedna od najmodernijih škola smještena je u Ivanjskoj Reci, investicija je to vrijedna više od 100 milijuna kuna.¹⁵

On ovdje iznosi sve što se napravilo u vrijeme njegove dugogodišnje vladavine, no zaboravlja da je sve to izgrađeno novcem poreznih obveznika koje se ništa nije pitalo jer bi svaki građanin Zagreba htio da je njegov kvart tako razvijen, odnosno da se toliko gradilo kao što se u Peščenici gradilo.

Bandić je o sebi nerijetko govorio u trećem licu pa je i na premijeri filma „Kumek“ to iskoristio, izražavajući na neki način odu samome sebi:

U demokratskim zemljama o živim ljudima se ne pišu knjige, ne snimaju filmovi i ne rade spomenici, ali kad je Bandić u pitanju sve je moguće. Čestitam gospodinu Juričanu na uratku. Red je doći kad te netko pozove. Ali morat ću ga razočarat večeras jer danas imam poseban dan, neću moći biti na projekciji, ali sam mu došao čestitati. I za ovih deset godina je dobio premalo novaca 500 tisuća kuna, od HAVC-a još toliko, negdje milijun, mogao je napraviti i bolji uradak.

---

¹⁵ <https://www.vecernji.hr/zagreb/bandic-medu-posljednjim-objavama-na-facebooku-pisao-o-svojem-posebno-dragom-kvartu-1472578>

*Ja bi to napravio tri puta bolje da sam redatelj i to je toliko od Brad Pitta. Hvala vam lijepo i vidimo se.*¹⁶

O svom psu Rudiju, Bandić je izjavio:

*On je najbolji pas na svijetu. Ali malo je i korumpiran sve bi dao za igračku. Ima ih 350, a obavezno mu moram donijeti barem jednu kad odem iz Zagreba. Sam ih traži u torbi, a ako slučajno zaboravim, dva dana ne priča sa mnom. (...) Rudi je kao i ja, u biti, ja sam nabavio psa po svom karakteru. Retriveri imaju najbolji karakter na svijetu, oni vole sve, vole ljude i u sebi imaju sebedarje.*¹⁷

U ovom kratkom pasusu sadržana je sama esencija Bandićeve retorike kojom je zabavljao svoje potencijalne glasače – detalji iz privatnog života, ljubav prema životinjama, duhovitost u vidu narodskih šala – opaskom kako je Rudi korumpiran i sve bi dao za igračku, koje mu on nosi u torbi – Bandić manipulira stvranošću i percepcijom korupcije među svojim biračima – čineći je simpatičnom ljudskom slabošću, prihvatljivom radnjom. Tu je opet samohvala u vidu nesebičnog dijeljenja svoga vremena i ljubavi za sve ljude. I dakako – Bandićevski neologizmi i novotvorenice – poput *sebedarje*.

5.3. Populistička retorika Živog Zida

Stranka Živi Zid nastala je zbog nezadovoljstva politikom HDZ-a. Uživali su veliku popularnost u narodu jer su isticali kako se brinu za potrebe „malog čovjeka“. Kao svoje neprijatelje, stranka Živi Zid je predstavljala vladajuće elite, ali i banke. Kada se pojavio problem kredita u švicarskim francima, predstavnici Živog Zida su u tom problemu vidjeli svoju priliku. Tako su banke postale njihov neprijatelj te su ih okrivljavali za stanje u kojem se društvo nalazi.

---

¹⁶ <https://www.jutarnji.hr/kultura/film-i-televizija/premijera-filma-kumek-bandic-se-pojavio-u-majici-sa-sloganom-svoje-kampanje-pa-odmah-otisao-15032701>

¹⁷ <https://www.vecernji.hr/zagreb/bandic-je-obozavao-rudija-najbolji-je-pas-na-svijetu-ali-malo-je-i-korumpiran-1472581>

Čitavu svoju retoriku grade oko teze kako banke ne čine ništa pozitivno, dobro i pošteno za malog čovjeka, već sudjeluju u njegovom osiromašivanju i propasti.

Stranka Živi Zid iznjedrila je dvojicu političara „novoga kova“: Ivana Pernara i Ivana Vilibora Sinčića, čija se retorika i javni nastup u mnogočemu razlikuju. Rogulj i Kišiček ističu kako nedostatak ekspresivnosti, smiren i pomalo monoton nastup djeluje kao dobra protuteža eksplozivnosti Ivana Pernara zato što stranka svojim biračima za poistovjećivanje nudi dva populistička lidera bitno različitih stilova – Sinčić svojim urednim i skromnim imidžom mladoga obiteljskog čovjeka s hobijima poput zemljoradnje može privući i velikim strankama oteti *mainstream* glasače, a „zločesti dečko“ Pernar svojim eskapadama, okršajima s predstavnicima medija i drugih „sustava kontrole“, kontroverznim izjavama i zagovaranjem teorija zavjera privlači i mobilizira glasače inače nezainteresirane za politiku (Rogulj i Kišiček, 2018: 34).

Etos Ivana Vilibora Sinčića, ali i stranke Živog Zida je izgrađen aktivistički, odnosno borbom protiv deložacija (Rogulj i Kišiček, 2018: 32). Oni se bore za pravdu i predstavljaju se kao nešto potpuno drugačije od onoga na što smo navikli, iako je zapravo sve to već bilo dobro poznato i viđeno u svijetu.

„Počeli su kao zadnja linija obrane za građane i predstavljaju se kao spasitelji, jedini koji se bore protiv elita i za narod: „ne volim kada smo u pravu jer to znači da se nije dobro radilo, to znači da je bilo kriminala, to znači da će biti posla za institucije i to znači da pada cjelokupno povjerenje hrvatskih građana u politiku, političare, sve ono povezano sa politikom kao što je javna uprava, kao što su institucije koje se imenuju iz ovoga Doma i sve ostalo“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 32).

Tako navode da su jedino oni u pravu te da je elita korumpirana, a institucije će morati raditi svoj posao jer je povjerenje hrvatskih građana u politiku i vladajuće političare poljuljano. Oni smatraju da mogu vratiti povjerenje

hrvatskih građana u politiku svojom strankom, odnosno svojim programima i brigom za „maloga“ čovjeka.

Rogulj i Kišiček navode da su osnovne Sinčićeve strategije izgradnje *etosa* prisutne u dijelu u kojem objašnjava uzlazni trend Živog zida na anketama, ističući da se razlikuju od ostalih političara (koji su dio elita), da su dosljedni u svojim stavovima i mudri jer su i ranije upozoravali na probleme te da su aktivni u Saboru, što u Hrvatskoj jako osnažuje *etos* političara jer slika prazne sabornice ima posebno mjesto u hrvatskom političkom imaginariju (Rogulj i Kišiček, 2018: 32). Populizam je očit u suprotstavljanju „mi“ i elita, oni se bore za potlačeni narod. Kao i populist i Sinčić se poziva na narod, no: „(...) u njegovom diskursu puno je izraženiji antagonizam prema elitama nego pozitivno vrednovanje naroda i identifikacija s narodom. Iako često izrijeком spominju elite i narod, imaju i svoju specifičnu podjelu na vjerovnike i dužnike: „moji birači su 99 posto stanovnika Hrvatske. To su svi ovi koji spadaju u ovu grupu dužnika, dakle mi smo stranka protiv vjerovnika, bankarskih oligarhija“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 34).

Njihova podjela na vjerovnike i dužnike označava njihovu borbu protiv banaka. Smatraju da 99 posto njihovih birača ima kredite te su dužni različitim bankama vratiti te kredite. Oni označavaju narod kao dužnike, ali svatko tko dobro raspolaze novcem i tko ugovori nisku kamatu može se izvući iz „dužničkog ropstva“. Živi Zid je stranka koja je uvijek isticala nesklad između „nas“ i „njih“ te je time prikupila velik broj glasova pa tako Živi Zid brine o blokiranim, deložiranim i obespravljenim, a na drugoj strani su svi političari koji su korumpirani, loši i cijelo vrijeme iskorištavaju narod (Kišiček, 2018: 107). Populizam se prepoznaje u isticanju svih ostalih političara kao korumpiranih i pokvarenih, a sebe (Živi Zid) predstavljaju kao jedine koji su pošteni i moralni.

„Generalizacije (primjerice, o svim sucima koji su korumpirani) lako padaju u vodu ako se netko sjeti barem jednog koji nije. Već tada Živom zidu mogu

reći: pa ne pretjerujte, nisu baš svi. A isto vrijedi i u drugom smjeru: tvrditi za sebe da su čisti, neiskvareni, plemeniti i moralni, također će pasti u vodu kad se shvati da je netko od članova lažirao svoju titulu na izbornoj listi (što se doista i dogodilo)“ (Kišiček, 2018: 107).

Tvrdeći kako su jedino oni plemeniti i moralni pokazalo se netočnim kao i to kako su svi suci korumpirani jer nisu svi. Suci nastoje slijediti zakone i učiniti sve što je potrebno po pitanju pravde, a korumpirani suci su iznimka. Osim Ivana Pernara i Ivan Vilibor Sinčić je u svojim izjava i generalizacijama govorio „oni ili mi“:

„Ovo što vidimo na sceni su ili HDZ ili SDP, a zapravo jedna te ista stranka i oni koji su derivirali iz njih. Nadalje, iznosi zahtjeve svoje stranke: Hoćemo da državni odvjetnik ode kako bismo zatvorili lopove. Jer postoje tolike i tolike kaznene prijave gdje je zakon zakazao. A na pitanje s kim će (ako bude potrebno) koalirati odgovara Ni s HDZ-om ni SDP-om, nikad. Oni su lopovi i oni su ukrali milijarde naših kuna“ (Kišiček, 2018: 108).

Sinčić kao elitu predstavlja HDZ i SDP i izjednačava ih, ali „svjesno zaboravlja“ da i HDZ i SDP imaju različite programe te da su oni protivnici jedini drugima, a to nam je poznato iz različitih medijskih sukoba. Nadalje, tvrdi kako je najbolje rješenje da državni odvjetnik da ili dobije otkaz jer ne radi dobro svoj posao, ali ne navodi dokaze gdje je zakon zakazao. Sinčić je poznat po svojim performansima pa je tako iz kombija istovarilo tonu soli ispred Ministarstva gospodarstva:

Danas smo ovdje da upozorimo javnost i prozovemo ministra gospodarstva i sve bivše ministre, vladajući HDZ, lažno oporbeni SDP, da Hrvatska kao pomorska zemlja s idealnim uvjetima za proizvodnju soli uvozi preko 90 posto soli. (...) Dvadesetak tisuća ljudi bi se moglo zaposliti samo u proizvodnji soli u Hrvatskoj. (...) Sredstva se daju kriminalcima i podobnima o čemu svjedoče i dokumenti koje nam je presudom Vrhovni sud upravo dodijelio. To

*ćemo objaviti, kao i mnoge druge dokumente. (...) Mi se već 10 godina borimo za obespravljene i to ćemo nastaviti raditi i dalje bez obzira na sve ostalo.*¹⁸

Ovime je jasno kako se Živi Zid nastoji pobrinuti za „one na dnu“, želi steći njihovo povjerenje, nastoji naći rješenje za problem nezaposlenosti, no ne navodi razrađeni plan kako bi to učinio, već samo navodi gdje bi se nezaposleni mogli zaposliti. Iako je na izborima dobio određen broj glasova, to mu ipak nije bilo dovoljno te nije osvojio nijedan mandat.

*Složili smo dobru ekipu koja se već pokazala pobjedničkom, to su kvalitetni ljudi koji naš program mogu provoditi diljem izborne jedinice. Ključno je poručiti biračima da koronakriza čije repove još osjećamo, nije uzrokovala ekonomsku krizu u kojoj je Hrvatska, već je ona samo pokazala koliko smo zapravo slabi, koliko su vlade loše upravljale zemljom. Naša platforma okuplja ljude koji nisu opterećeni ideologijom, koje zanima budućnost, proizvodnja i razvoj Hrvatske. Jedan od naših ciljeva rada je da Hrvatska bude samodostatna u poljoprivrednoj proizvodnji, posebno soli. Skandalozno je da čak 95 posto soli mi uvozimo, a imamo, primjerice u Makarskoj Ivana Šimića koji je putem vjetrosolana uspio višestruko povećati svoju proizvodnju soli. Njemu i takvim inovatorima i proizvođačima ne dozvoljavaju da se razvija u Hrvatskoj, jer to ne odgovara poljoprivrednom lobiju. Oni kreiraju zakone, potiču uvoz i dodjeljivanje poticaja velikim 'igračima', a hrvatsku poljoprivredu čini 97 posto malih OPG-ovaca kojima bi se zakoni morali prilagođavati.*¹⁹

Sinčić ovdje navodi kako je vlast kriva za nedovoljni razvitak poljoprivrednog lobija u Hrvatskoj i za ekonomsku krizu koju nije uzrokovala koronakriza, već je ekonomija bila u rasulu i prije koronakrize. On se fokusira

---

¹⁸ <https://www.vecernji.hr/vijesti/sincic-istovario-kombi-soli-ispred-ministarstva-gospodarstva-uvozimo-90-posto-soli-1435467>

¹⁹ <https://www.vecernji.hr/vijesti/poljoprivrednia-i-farmaceutski-lobiji-drze-nas-ovisnima-o-uvozu-1411363>

na proizvodnju soli, ali proizvodnja soli nije jedino što čini poljoprivredu, a za ostalo ne ističe nikakav plan ni program. Tijekom cijele pandemije koronavirusa Ivan Vilibor Sinčić je kritizirao Stožer i mjere, podilazeći tako prepoznatljivim retoričkim floskulama aktualnom antimaskerskom i antivakcerskom trendu.

Prošli smo i danas cijeli dućan bez maske; bez riječi, bez prigovora. Sve je u glavi. Nosite masku isključivo ako vjerujete da je korisna za vaše zdravlje. Odbacite sve što smatrate prisilom, ucjenom, oduzimanjem slobode.²⁰

Ovdje se Sinčić referira na inteligenciju građana te ponovno kritizira mjere koje je donio Stožer i zalaže se za slobodu. Ne vjeruje Vladi i Stožeru u njihovoj borbi s pandemijom koronavirusa te smatra da čovjek (narod) može sam odlučiti što je za njega dobro, a što loše. Ne vjeruje u nošenje maski i njihovu mogućnost zaštite od zaraze. No, sam radi upravo suprotno od onoga što govori.

Prilog 2: Ivan Vilibor Sinčić

Ivan Pernar pak postaje medijska zvijezda zbog svog neprihvatljivog ponašanja i manjka kućnog odgoja kakve još nismo prilike vidjeti u hrvatskih političara:

---

²⁰ <https://www.vecernji.hr/vijesti/eurozastupnik-sincic-opet-smo-prosli-cijeli-ducan-bez-maske-odbacite-prisile-i-ucjene-1514483>

„(...) uključuje nošenje majica s natpisima kojima vrijeđa političke protivnike, nepoštivanje bontona (pizza koja se jede u Sabornici)“ (Kišiček, 2018: 107).

Često smo imali prilike vidjeti i na vijesti kako iznose Ivana Pernara iz Sabora. Mediji su na različite načine pokušavali prikazati Živi Zid, ali i sam Živi Zid je fokusiran na internetske portale:

„(...) valja priznati da se u dijelu medija Živi zid ne prati objektivno, da ima pretjerivanja, da ih se neprestano predstavlja kao – neozbiljne, dok se mnogo toga iz etabliranih stranaka tretira kao vrlo ozbiljno. Živom zidu to na neki način i odgovara. Oni se svojim pristašama obraćaju prije svega putem društvenih mreža i ta svojevrsna stigmatizacija u klasičnim medijima njima je dobrodošla, da bi pokazali – kako ih se centri moći boje“ (Rogulj i Kišiček, 2018: 32).

Sinčić nema karizmu i karakter Milana Bandića, ali se predstavlja kao borac za obične građane. Ljudi koji su jednostavno umorni od vladavine HDZ-a ili SDP-a, program Živog Zida može zvučati prihvatljivo, ali i populizam ponekad zvuči prihvatljivo, no treba se zapitati i dobro razmisliti o njihovih riječima.

5.4. Populistička retorika Miroslava Škore

Miroslav Škoro bio je utemeljitelj i prvi predsjednik Domovinskog pokreta. Kandidirao se 2019. godine za predsjednika Republike Hrvatske te je prikupio dosta glasova desno orijentiranih građana, ali u svom naumu nije uspio te je kasnije dao neopozivu ostavku na mjestu predsjednika Domovinskog pokreta.

Kišiček ističe kako je on dio svog kredibiliteta temeljio na tome da ne pripada vodećim strankama, da nije „okaljan“ dugogodišnjom političkom karijerom te da nikada nije obnašao visoke političke funkcije (Kišiček, 2021: 36). Time je gradio sliku o sebi kao o nekom novom kandidatu koji se razlikuje od ostalih. On je isticao sve ono što nije, on ne pripada eliti. Škoro je kao uvjeravanje koristio *patos*, pokušao je djelovati na raspoloženje birača, odnosno

osjećaje birača i njihovo domoljublje. Njegove pjesme prožete su osjećajim ljubavi i domoljublja. Slogan koji je koristio tijekom kampanje glasio je *Zato što svoje volim*, a taj stih se pronalazi u njegovoj pjesmi *Sude mi*. U jednom intervjuu progovorio je o domoljublju i vjerskim slobodama:

Po vašem pitanju ispada da građani ne smiju biti domoljubni i vjernici koji vole svoju naciju, ako sam dobro razumio. Ne vidim kako je to suprotstavljeno jedno drugome. Svi smo mi hrvatski državljani i među nama ne smije biti diskriminiranih, ali ni privilegiranih. Domoljublje je velika pokretačka snaga koja nas vodi prema zajedničkom cilju koji kao nacija moramo imati, a svatko neka ga iskazuje na svoj način. Vjerske slobode važna su odlika upravo građanskoga društva i moramo ih čuvati.(...) Prema posljednjem popisu stanovništva, 93 posto građana izjasnilo se vjernicima, a katolika je među njima više od 90 posto. Tako da naravno da računam na potporu vjernika, bez nje ni bih imao nikakve šanse. Isusovci su me odgojili, a kršćanske vrijednosti i tradicije davno sam opjevao u svojim pjesmama i zagovaram ih u javnom prostoru. Siguran sam da je vjernički put to već prepoznao.²¹

Škoro pokušava djelovati na osjećaje birača i privući ih što više. On pretpostavlja da će svi ljudi koji su se izjasnili vjernicima glasati za njega te predočuje kao dokaz za to svoje pjesme jer u njima pjeva o kršćanskim vrijednostima i tradiciji.

Smatram da je duhovna dimenzija čovjeka iznimno važna i zato vjeronauk mora ostati u školama koje nisu samo obrazovne, nego i odgojne ustanove. Ali jednako tako potreban je i građanski odgoj da djeca budu dobro informirana o pravima i obvezama svakog državljanina, radu demokratskih institucija i funkcioniranju modernog

---

²¹ <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/ne-okupljam-desnicu-nego-one-zeljne-promjena-skoro-opet-progovorio-o-zabrani-sdss-a-i-pozdravu-zds/>

*društva. (...) Kod ovog pitanja prioritet nisu prava odraslih, nego interes djece, a ja smatram da je u interesu svakog djeteta odrastanje u obitelji s majkom i ocem. (..) Ja sam protiv pobačaja i kao predsjednik Republike zagovarati ću pravo svakog čovjeka na život.*²²

On želi da vjeronauk bude obavezan predmet u školama i nema ništa protiv uvođenja građanskog odgoja, ali vjeronauku je mjesto u Crkvi. Na pitanje hoće li se zalagati za pravo istospolnih parova na usvajanje djece, Škoro je odgovorio da dijete mora odrastati s majkom i ocem, što znači da je on protiv toga te se drži tradicionalne definicije obitelji. Izjavio je i da je protiv pobačaja, ali svaka žena ima pravo odlučiti što će učiniti sa svojim tijelom i to je samo njezin izbor.

Jurica Pavičić je u članku na portalu Jutarnjeg lista²³ pisao o Miroslavu Škori i njegovom obmanjivanju javnosti, naime iako se poziva na domoljublje, Škoro je bio mladi aktivist Saveza socijalističke omladine te je pobjegao iz zemlje kad je započeo Domovinski rat.

U komunikaciji sa svojim pristašama, ali i cjelokupnom javnosti, Miroslav Škoro koristi medije, točnije Facebook. On se objavama na Facebooku obraća i svojim bivšim stranačkim kolegama:

Uživajte u svojim v.d. ulogama, bavite se onim što najbolje znate, spletkama, uhođenjima i podvalama, a posebno vam želim sretno buđenje na groblju političkih diletanata. Kako bi rekao poštovani general Glasnović, vi ste „politički zomboidi“ samo toga još niste svjesni. Da sam znao tko sjedi za mojim stolom u mojoj kući, podnio bih ostavku i prije. (...) Sve to skupa više ne mogu. Da me netko optužuje da imam bipolarni poremećaj, da imam sto tužbi koje moram podnijeti. Njih povlačiti neću jer treba stvari istjerati na čistac, nisam ništa krivo napravio. Nisam imao kartice, putne naloge nisam

---

²² <https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/ne-okupljam-desnicu-nego-one-zeljne-promjena-skoro-opet-progovorio-o-zabrani-sdss-a-i-pozdravu-zds/>

²³ <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/pise-jurica-pavicic-velika-razmjena-lazi-10398751>

*ispunjavao, nisam radio ništa u sferi u kojoj me optužuju. Svatko će odgovarati za svoje.*²⁴

U tom obraćanju on proziva bivše stranačke kolege i optužuje ih za spletku i podvale. On ih izravno napada i koristi se specifičan rječnik te njime optužuje i uvjerava narod kako će svi odgovarati za ono što su učinili.

Miroslav Škoro je gostovao i u Dnevniku Nove TV gdje je iznio razloge svoje ostavke te komentirao različite optužbe:

*Banka kaže da nikad u životu nisam imao karticu i nisam je mogao peglati, nikad nisam potpisao putni nalog. Što se tiče vina i CD-a – stranka je brendirana mojim imenom i prezimenom cijelo vrijeme. Stotine tisuća upaljača, jakni, majica, kapa, olovaka, svega što je brendirano imenom i potpisom je podijeljeno, a sve je to kupljeno. Tu je i vino koje ja proizvodim i CD-i koji su brendirani. (...) Ja nikad nisam stranci ništa naplatio korištenje mojeg lika i djela, moje pjesme kao himne, dapače, ja sam stranci posudio novce. Imam pravo na kamatu, no nikad ga nisam koristio. (...) Ovo je prilika da se desnica okupi. (...) Mislim da je ovo prigoda da posijemo jedno zrno zajedništva u ovoj priči, a ovi koji su sebe htjeli staviti ispred interesa Domovinskog pokreta, oni će morati otići.*²⁵

Škoro ovdje hvali sebe jer je on, prije svega, estradna ličnost. Iz ovoga što je rekao može se shvatiti kako je on sam financirao Domovinski pokret i ulagao u njega te tako iznosi da je on „drugačiji“ političar od svih koji su nam poznati. On u svojim izjavama i obraćanjima koristi i sintagme poput „zrno zajedništva“ kako bi se približio narodu.

---

²⁴ <https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-da-sam-znao-tko-sjedi-u-mojoj-kuci-podnio-bih-ostavku-i-prije-1516687>

²⁵ <https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-stranci-sam-posudio-novce-i-imao-kamatu-sredisnjica-je-odlucila-da-se-podijele-moji-cd-i-i-vino-1515926>

6. Zaključak

Populizam i populistička retorika su sve češće prisutni suvremenom javnom i političkom životu. Populistički pokreti javljaju se kao suprotstavljanje sustavima poput europskih integracija i kao otpor globalizaciji. Populizam se javlja i kao reakcija na društvene krize, ali i prekide tradicije. Prisutan je i u desnim, ali i u lijevim političkim pokretima. Najčešće se u populizmu suprotstavlja običan narod i elite.

Retorika je prisutna u svakodnevnom životu čovjeka, a politika i retorika povezane su još od antike. Političari se služe određenim govorničkim sposobnostima u svojim javnim govorima. Izvrstan govor je rezultat učenja, vježbe i rada te izvrsnim govorničkim sposobnostima i vještinama, političari postižu svoje ciljeve. Glavno sredstvo njihove komunikacije su retoričke smicalice. Političari stvaraju određenu sliku o sebi u medijskom prostoru, a njihovi suparnici nastoje otkriti njihove mane. Često kritiziraju i okrivljuju one koji su bili prije njih na vlasti za određene probleme.

Termin populistička retorika često se pogrešno upotrebljava. Populizam je „retorički stil“ ili politički stil čije je načelo direktan poziv narodu na osnovi idealiziranja naroda uz korištenje taktike koja djeluje na osjećaje publike i dovodi ih u raspoloženje u kojem svaka tvrdnja postaje lakše prihvaćena. Populisti se predstavljaju kao oni koji govore što tiha većina misli.

Populistička retorika u posljednje vrijeme jača zbog kriznih vremena u kojima živimo, migrantske krize, krize klimatskih promjena, korona-krize. Populisti nastoje pobuditi strah u narodu uvjeravajući ih da će im oni „drugi“ uzeti posao i da je njihova kultura ugrožena. Populisti našeg doba Donald Trump, Milan Bandić, Ivan Pernar i Ivan Vilibor Sinčić ili Miroslav Škoro svojom populističkom retorikom temeljenom na lažima i zabludama nastoje uvjeriti građane kako jedino oni govore ono što potlačeni i poštteni narod misli te

će im, ako im daju svoje povjerenje pomoći da ostvare prosperitetan život kakav im trenutne vladajuće elite uskraćuju.

Sažetak

Populist Rhetoric in Contemporary Political Society

Diplomski rad bavi se definiranjem i razumijevanjem mehanizama populističkog djelovanja – primarno kroz populističku retoriku. Populistička retorika iznosi dvije glavne teme svoga diskursu, a to su ksenofobno prikazivanje „stranaca“ koji unakazuju zemlju i prokazivanje vladajućih elita. Populisti se pozivaju na narod i vjeruju da se jedini istinski predstavnici naroda, a protive se korumpiranim elitama. Političari upotrebljavaju populističku retoriku, posebno u vremenima različitih kriza, ne bi li probudili strah zbog činjenice da je zajednica ugrožena zbog stranaca koji će uzeti njihova radna mjesta ili pak zbog banaka koje će u sprezi s vladajućim elitama osiromašiti narod. U radu se predstavlja populistička retorika u javnom i političkom djelovanju Donalda Trumpa, Milana Bandića, Ivana Pernara i Ivana Vilibora Sinčića te Miroslava Škore.

Ključne riječi: populizam, politika, populistička retorika, Donald Trump, Milan Bandić, Živi Zid, Miroslav Škoro

Keywords: populism, politics, populist rhetoric, Donald Trump, Milan Bandić, Živi Zid, Miroslav Škoro

Popis literature

Eco, U.: *Rakovim korakom: vrući ratovi i medijski populizam*, Izvori, Zagreb, 2010.

Kišiček, G.: *Homo politicus: politička retorika u teoriji i praksi*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2021.

Kišiček, G.: *Retorika i politika*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2018.

Kišiček, G., Stanković, D.: *Retorika i društvo*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2014.

Milardović, A., Jožanc, N.: *Demokracija i postdemokracija*, Pan liber: Institut za europske i globalizacijske studije, Zagreb, 2013.

Milardović, A.: *Populizam i globalizacija*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2004.

Müller, W.-J.: *Što je populizam?*, TIM press, Zagreb, 2017.

Taguieff, P.-A.: *Osveta nacionalizma: neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, TIM press, Zagreb, 2017.

Internetski izvori:

Popović, P.: *Trumpova doktrina i realistička tradicija*, Političke perspektive: časopis za istraživanje politike, Vol. 8 No. 3, 2018.

(https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=321625)

(17. 9. 2021.)

Rogulj, M., Kišiček, G.: *Populizam kao retorička taktika u suvremenom hrvatskom političkom diskursu*, Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol. 9 No. 35, 2018.

(https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=313323)

(17. 9. 2021.)

Šalaj, B.: *Suvremeni populizam*, Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju, Vol. 9 No. 1, 2012. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=146961) (12. 8. 2021.)

Šalaj, B.: *Što je populizam?* // Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol. 3 No. 11, 2012. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=209523) (12. 8. 2021.)

Takahashi, M., Alavanja, M.: *Donald Trump's Political Rhetoric*, Communication Management Review, Vol. 05 No. 02, 2020. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=370446) (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/donald-trump-sjeverna-koreja-sad-kim-jong-un-1187867> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/majka-poginulog-marinca-napala-bidena-na-drustvenim-mrezama-da-je-trump-predsjednik-moj-sin-bi-bio-ziv-1521610> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/donald-trump-tuzio-twitter-facebook-i-google-trazi-odstetu-jer-je-zrtva-cenzure-1506390> (17. 9. 2021.)

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/trump-prvi-put-u-javnosti-nakon-duljeg-izbivanja-rigao-vatru-na-dr-faucija-zalio-se-na-izbornu-kradu-15078701> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/trump-se-u-vrh-politike-zeli-vratiti-preko-meksickog-zida-1504579> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/trump-na-prvom-velikom-skupu-nakon-izlaska-iz-bijele-kuce-preuzet-cemo-natrag-ameriku-i-to-uskoro-1503643> (17. 9. 2021.)

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/trump-se-probio-na-twitter-iz-ovalnog-se-ureda-mozda-i-zadnji-put-obratio-naciji-dragi-amerikanci-15042620>

(17. 9. 2021.)

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kako-je-trump-uz-pomoc-twittera-stekao-milijune-pristasa-i-doveo-ameriku-na-rub-puca-15043370> (17. 9. 2021.)

<https://www.jutarnji.hr/kultura/film-i-televizija/premijera-filma-kumek-bandic-se-pojavio-u-majici-sa-sloganom-svoje-kampanje-pa-odmah-otisao-15032701>
(17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/govorili-su-nema-neprijatelja-kojeg-bandic-ne-moze-pretvoriti-u-prijatelja-1472666> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/zagreb/bandic-je-obozavao-rudija-najbolji-je-pas-na-svijetu-ali-malo-je-i-korumpiran-1472581> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/zagreb/bandic-medu-posljednjim-objavama-na-facebooku-pisao-o-svojem-posebno-dragom-kvartu-1472578> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/eurozastupnik-sincic-opet-smo-prošli-cijeli-ducen-bez-maske-odbacite-prisile-i-ucjene-1514483> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/sincic-istovario-kombi-soli-ispred-ministarstva-gospodarstva-uvozimo-90-posto-soli-1435467> (17.9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/poljoprivrednia-i-farmaceutski-lobiji-drze-nas-ovisnima-o-uvozu-1411363> (17. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-da-sam-znao-tko-sjedi-u-mojoj-kuci-podnio-bih-ostavku-i-prije-1516687> (21. 9. 2021.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-stranci-sam-posudio-novce-i-imao-kamatu-sredisnjica-je-odlucila-da-se-podijele-moji-cd-i-i-vino-1515926>
(21. 9. 2021.)

<https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/ne-okupljam-desnicu-nego-one-zeljne-promjena-skoro-opet-progovorio-o-zabrani-sdss-a-i-pozdravu-zds/> (22. 9. 2021.)

<https://www.jutarnji.hr/naslovnica/pise-jurica-pavicic-velika-razmjena-lazi-10398751> (22. 9.2021.)

Prilozi

Prilog 1: <https://www.youtube.com/watch?v=V3YF2vHxV5U> (17. 9. 2021.)

Prilog 2: Ivan Vilibor Sinčić

(https://www.google.com/search?q=sin%C4%8Di%C4%87+i+maska&sxsrf=AOaemvIGp914YC9jp4fPaDJLrwA6SxUS7Q:1632239433385&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwicovXctZDzAhVThf0HHUO0DJAQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgrc=odd4mu_634DoNM)

(21. 9. 2021.)